

Отже, обставини що підлягають доказуванню становлять його предмет. Предмет доказування має складну структуру, яка складається з таких елементів: 1) обставини, які становлять кінцеву мету процесу доказування; 2) проміжних (доказових) фактів – обставин, яка необхідно доказати на певному етапі розслідування; 3) допоміжних фактів – обставин, за допомогою яких можна встановити достовірність наявних доказів або відшукати додаткові докази.

Література:

1. Алєнін Ю. П. Локальний предмет доказування в кримінальному процесі / Ю. П. Алєнін, Т. В. Лукашкіна / Науковий вісник Дніпропетровського державного університету внутрішніх справ. – 2009. – №4. – С. 240-242
2. Анохін А. М. Предмет доказування у кримінальному провадженні / А. М. Анохін // Наше право. – 2013. – № 2. – С. 93-98
3. Козаченко О. В. Кримінальний процес: конспект лекцій / О. В. Козаченко. – Миколаїв: Іліон, 2016. – 319 с.
4. Комісарчук Ю. А. Особливості визначення предмета доказування у кримінальному провадженні / Ю. А. Комісарчук // Актуальні проблеми доказування в кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 року, м. Одеса). – Одеса, Юридична література. – 2013. – С. 79-85.
5. Лобойко Л. М., Банчук О. А. Кримінальний процес: Навчальний посібник. – К.: Ваіте, 2014. – 432 с.
6. Лукашкіна Т. В. Доказывание как этап правоприминительного процесса / Т. В. Лукашкіна // Актуальні проблеми доказування в кримінальному провадженні: Матеріали Всеукраїнської науково-практичної Інтернет-конференції (27 листопада 2013 року, м. Одеса). – Одеса, Юридична література. – 2013. – С. 30-36.
7. Лукашкіна Т. В. Теорія доказів у кримінальному судочинстві: навч.-метод. посібник / Т. В. Лукашкіна. – Одеса, «Фенікс». – 2012. – 54 с.

УДК 343.135

ПЕРЕБИЙНІС Світлана

ІНСТИТУТ МЕДІАЦІЇ У КРИМІНАЛЬНОМУ ПРОЦЕСІ: ЗАРУБІЖНИЙ І НАЦІОНАЛЬНИЙ ВИМІРИ

В останній час все більшою увагою як науковців, так і практиків користуються альтернативні або позасудові способи вирішення конфліктів не лише в приватних галузях права, а й в публічних. До таких способів належить і медіація. Однак, якщо запровадження такого інституту в національну систему приватного права не викликає заперечень, то щодо реформування в цьому напрямку кримінального процесуального права тривають певні дискусії.

Медіація є однією з найпоширеніших форм так званого «відновного правосуддя» та походить від англ. *mediation* – посередництво. У соціаль-

ній психології медіація розглядається як особлива форма регулювання спірних питань, конфліктів, основною метою процесу є узгодження інтересів. Також медіацію визначають як особливий підхід щодо розв'язання цього конфлікту, у якому не заінтересована у результаті вирішення спору та компетентна третя сторона забезпечує структурований процес для того, щоб допомогти сторонам конфлікту прийти до консенсусу та вирішити всі спірні питання [7, с. 131]. Відповідно до Рішення Ради Європейського Союзу від 15 березня 2001 р. «Про місце жертв у кримінальному судочинстві» медіація в кримінальних справах – це пошук, до або під час кримінального судочинства, взаємоприйнятної рішення між жертвою та правопорушником за посередництва компетентної особи (медіатора) [5, с. 24]. Прийняття Кримінального процесуального кодексу України від 13 квітня 2012 року № 4651- VI (далі – КПК) дало поштовх до поживлення дискусій довкола відновних методів правосуддя.

Інститут медіації є альтернативним способом врегулювання кримінально-правових конфліктів, в основу якого покладено посередництво у примиренні сторін. Основними ознаками цього інституту є: 1) медіація – спосіб врегулювання спорів; 2) в процесі бере участь третя незалежна сторона – медіатор; 3) основною умовою є добровільна згода сторін на процес; 4) основна мета – пошук компромісного рішення [4, с. 126].

Радою Європи запропоновано Україні здійснити певні кроки в напрямі реформування своєї нормативно-правової бази. Зокрема, йдеться про Рекомендації щодо медіації в кримінальних справах Rec (99) 19. В Рекомендації рекомендовано реформувати вітчизняне законодавство в сфері управління та побудувати довіру до судової влади, здійснювати та забезпечувати належну правову допомогу громадянам України [7]. Слід звернути увагу, що медіація має на меті досягнення консенсусу між правопорушником і потерпілим, а також забезпечити усвідомлення правопорушником наслідків своєї протиправної поведінки та сприяти добровільному відшкодуванню заподіяної шкоди потерпілому в знак примирення. Під час урегулювання спору посередником у цьому процесі є професійний медіатор, який допомагає сторонам у процесі примирення, забезпечує встановлення між ними контакту, організовує та проводить сам процес медіації. Під примиренням сторін потрібно розуміти добровільне волевиявлення потерпілого на прощення особи, яка вчинила злочин, та досягненню з нею згоди щодо порядку, розміру, умов усунення шкоди, яка була заподіяна злочином, і досягнення між ними миру [4, с. 142].

У багатьох зарубіжних країнах інститут медіації активно застосовується у кримінальному процесі. Наприклад, однією з перших держав, які на законодавчому рівні закріпили цей інститут, є Сполучені Штати Америки. Ще на початку 70-х років XX століття з'явилися програми примирення винного і потерпілого, що є однією з найбільш розповсюджених

форм відновного правосуддя. В Англії медіація також є поширеною застосуванні, її може бути проведено після порушення кримінальної справи, але до судового розгляду справи. Крім цього, суд може призначити проведення програми відновного правосуддя після визнання особи винною, але до присудження покарання [4, с. 127]. Узагальнюючи досвід європейських країн, можна вирізнити такі два основні прототипи правового регулювання медіації в Європі. Перший прототип медіації передбачає регулювання нормами кримінального процесуального законодавства (Австрія, Бельгія, Фінляндія, Німеччина, Польща, Словенія) та/або нормами матеріального кримінального права (Фінляндія, Німеччина, Польща). Другий прототип – медіація може регулюватися окремим законом про медіацію, в якому детально врегульовано питання організації та процесу медіації. Такий закон діє в Норвегії з 1991 р. (Акт про муніципальні комісії з медіації). У 2002 р. закон про медіацію прийнято в Швеції; цей закон передбачає активізацію процесу медіації за сприянням та взаємодії з муніципальними службами [6, с. 242]. У процесі медіації за європейськими стандартами забороняється застосування будь-якого тиску чи примусу на підозрюваного чи обвинуваченого, умовою є обов'язкова присутність представників сторін, можливість надання правової допомоги підозрюваному чи обвинуваченому. Весь процес медіації повинен бути заснований на конфіденційності та неупередженості та не порушувати норми процесуального законодавства [1, с. 198].

Також можна визначити ще одну класифікацію моделей ролі інституту медіації в системі права держав, які відрізняються залежно від передумов до виникнення медіації та впровадження її в правозастосовчу практику: 1) англо-саксонська модель, в рамках якої медіація розглядається як альтернативний спосіб вирішення кримінально-правового конфлікту, та не має чіткого законодавчого закріплення (Великобританія, США, Канада, Нова Зеландія та інші країни); 2) континентальна модель, в рамках якої медіація є процесуальним інститутом і, як правило, закріплена в законодавстві; ця модель медіації втілює собою одну з можливих альтернатив кримінальному переслідуванню (Франція, Німеччина, Португалія) [4, с. 128]. Отже, можемо зробити висновок, що інститут медіації в Україні можна віднести до першого прототипу та до англо-саксонської моделі, адже даний інститут не має власного чіткого законодавчого регулювання.

Щодо чинного українського законодавства, то воно також містить основи для запровадження процедури медіації. Так, КПК містить прогресивну норму, яка передбачає провадження на підставі угод, в рамках якого у кримінальному провадженні може бути укладена угода про примирення між потерпілим та обвинуваченою особою. Про можливість залучення посередника до врегулювання цього конфлікту свідчить по-

ложення про те, що угода укладається сторонами самостійно або за допомогою захисника чи представника або іншої особи за погодженням між сторонами, окрім судді чи прокурора. Важливим є той факт, що законодавець чітко встановлює перелік кримінально-караних діянь, у провадженні щодо яких може бути укладена угода про примирення. Процесуальний порядок угоди про примирення регулюється нормами ст. ст. 469–475 КПК.

Щодо місця інституту медіації в системі кримінального процесуального права України, то медіація може розглядатися як окрема факультативна стадія кримінального процесу або як міжстадійний інститут, зокрема як спосіб реалізації законних прав та інтересів паралельно з судовим розглядом кримінальної справи. У деяких випадках медіація може бути й альтернативою кримінальному процесу, якщо процедура була проведена до внесення відомостей про кримінальне правопорушення до Єдиного реєстру досудових розслідувань, при умові, що процес медіації відповідає інтересам потерпілого та правопорушника, а злочин не пов'язаний з публічним інтересом держав [4, с. 129]. Світова практика свідчить, що впровадження та застосування медіації у кримінальних справах спрямоване на розв'язання численних проблем, зокрема сприяє гуманізації та демократизації правової системи, кримінальної політики; вдосконаленню та спрощенню кримінального процесу; доступності правосуддя; підвищення рівня довіри та поваги до суду та правоохоронних органів; тощо.

Основними проблемами запровадження медіації як окремого інституту є недостатній рівень правового регулювання та відсутність в Україні професійних медіаторів. У 2012 році був сформований проект Закону України «Про медіацію» від 19 квітня 2012 року, де було визначено, що медіатор – професійно підготовлений посередник у переговорах між сторонами конфлікту. Проект закону не був ухвалений, але КПК передбачає, що водночас переговори щодо угоди про примирення можуть проводити захисник і представник, а також інша особа, погоджена сторонами (за винятком слідчого, прокурора або судді). Фактично, зазначені особи виступають медіаторами, хоча такого законодавчого терміна у кримінальному процесуальному законі не закріплено. В Україні практично відсутні професійні медіатори, які б могли надавати послуги клієнту на якісному рівні [5, с. 26]. Всі академічні програми для студентів-правників націлені на вивчення судового процесу на основі змагальності сторін, що є протилежним процесу примирення та основним умовам процесу медіації.

Незважаючи на ряд суперечливих норм, прийняття Кримінального процесуального кодексу України 2012 року – це, безперечно, крок уперед до нових стандартів судочинства, його гуманізації та демократиза-

ції. На нашу думку, інститут медіації має посісти вагоме місце у національній системі права, чим сприятиме наближенню українського судочинства до європейських стандартів.

Література:

1. Аракелян Р. Ф. Європейські стандарти як парадигма розбудови інституту медіації в кримінальному процесуальному законодавстві України / Р. Ф. Аракелян // Юридична наука. – 2015. – № 11. – С. 194–202.
2. Аракелян Р. Ф. Сучасні міжнародно-правові моделі кримінальної процесуальної медіації / Р. Ф. Аракелян // Часопис Київського університету права. – 2015. – № 1. – С. 240–244.
3. Звягіна І. Н. Медіація в кримінальному процесі України / І. Н. Звягіна, К. С. Звягіна // Вісник Національного технічного університету України «Київський політехнічний інститут». Політологія. Соціологія. Право. – 2012. – № 1. – С. 140–143.
4. Іщенко О. М. Медіація в кримінальному процесі: зарубіжний досвід та перспективи України / О. М. Іщенко // Науковий вісник Ужгородського національного університету. Серія: Право. – 2016. – Вип. 39(2). – С. 126–129.
5. Ліхолетова Ю. А. До питання запровадження інституту медіації згідно з Кримінальним процесуальним кодексом України / Ю. А. Ліхолетова // Адвокат. – 2012. – № 12. – С. 24–26.
6. Рекомендація №R (99) 19 (від 15. 09. 1999 р.) Комітету міністрів Ради Європи державам-членам «Про медіацію в кримінальних справах» // Відновне правосуддя в Україні: Щоквартальний бюлетень. – 2005. – №1–2. – С. 50–53.
7. Смітєнко З. Д. Медіація як кримінально-процесуальна категорія та її застосування в кримінальних провадженнях щодо неповнолітніх / З. Д. Смітєнко // Зовнішня торгівля: економіка, фінанси, право. – 2015. – № 4. – С. 130–139.